

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

Investigation of the 10th Grade Religious Culture and Ethics Textbook "Moral Attitudes and Behaviors" Unit in terms of Moral Skills

Fatma Nur KASAP KAYIŞ **

Hasan MEYDAN ***

Öz

Günümüzde pek çok gelişim ve hızlı değişimlere şahit olmaktayız. Söz konusu değişim ve gelişimlere cevap verebilmek adına eğitim alanında da yeni adımlar atılmaktadır. Beceri temelli eğitim yaklaşımının öğretim programlarında kendine yer bulması da atılan yeni adımlar neticesindedir. Beceri temelli eğitim, eğitim sürecinde söylem ile eylem arasındaki farkı gidermeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programlarında da beceri temelli eğitim yaklaşımının benimsenmesiyle birlikte beceri temelli bir ahlak eğitimi gündeme gelmiştir. Beceri temelli ahlak eğitiminde hedef öğrencilerde ahlaki kişiliğe ulaşmaktadır ve bu ahlaki kişilik ahlaki becerilerin bireyde bulunmasıyla var olmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 10. sınıf ünitelerinden “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitesi kazanımları, hazırlık soruları, etkinlikleri ve metinlerinin ahlaki beceriler ile ilişkisini, Meydan (2021) tarafından geliştirilen becerilere dayalı ahlak eğitimi modeline göre oluşturulan tema ve kodlar göz önünde bulundurularak ortaya koymaktır. Söz konusu ilişki incelenirken doküman analizi yöntemine başvurulmuştur. Araştırma sonucunda program ve ders kitaplarının ahlaki yargı becerisine odaklandığı; duyuşsal ve davranışsal becerilerin ihmal edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki Beceri, Ahlaki Karakter, Beceri, Beceri Temelli Eğitim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi.

Abstract

Today, we are witnessing many developments and rapid changes. In order to respond to these changes and developments, new steps are being taken in the field of education. Finding a place for the skills-based education approach in curricula is also a result of these new steps. Skill-based education is an approach that aims to eliminate the difference between discourse and action in the educational process. With the adoption of the skills-based education approach in the religious culture and ethics curriculum, a skills-based moral education has come to the agenda. The goal of skills-based moral education is to achieve moral personality in students and this moral personality exists with the presence of moral skills in the individual. In this context, the aim of our study is to reveal the relationship between the acquisitions, preparatory questions, activities and texts of the "Moral Attitudes and Behaviors" unit, one of the 10th grade units of the religious culture and ethics course, and moral skills, taking into account the themes and codes created according to the skills-based moral education model developed by Meydan (2021). Document analysis method was used to examine this relationship. The results show that the curriculum and textbooks focus on moral judgment skills while neglecting affective and behavioral skills.

Keywords: Moral Skills, Moral Character, Skill, Skill-Based Education, Religious Culture and Moral Knowledge Course

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, e-posta: fatma.kasap@ogr.sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1404-7972

*** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı,

e-posta: hasanmeydan@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9093-7555

216

Gönderim Tarihi / Submitted: 15.02.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 01.06.2023

Atf Bilgisi / Cite As: Kasap Kayış, Fatma Nur & Meydan, Hasan, “10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 216-234.

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

1. Giriş

Son dönemlerde yaşanan hızlı değişim ve gelişimler eğitim alanında da birtakım yenilikleri getirmiştir. Hızlı sosyo-ekonomik değişimlere cevap verebilmek üzere öğretim programlarında yapılan yeniliklerle birlikte eğitim sistemimizde beceri, beceri merkezli öğrenme, beceri temelli eğitim gibi kavramlara sıkça rastlanmaktadır. Beceri kavramına, “bireyin kolaylıkla ve kusursuz olarak yapmasını öğrendiği her şey”¹, kişinin yatkınlık ve öğrenimine bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun sonuçlandırma yeteneği, maharet.”² şeklinde tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Eğitim penceresinden bakıldığında beceri temelli/merkezli öğrenme kavramlarıyla birlikte eğitim süreçlerinin teoride kalmaması ve pratikte yansımalarının görünmesi böylelikle söylem ve eylem birliğinin sağlanması hedeflenmektedir.³

Öğretim programlarının temel hedefi, eğitim sisteminizin amaçlarına uygun bir şekilde milli eğitim kalite çerçevesinde yer alan temel değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışların bireylere kazandırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda öğretim programlarında bireylere kazandırılmak istenen hedeflere uygun olarak konular, konulara uygun kazanımlar, öğretim sürecinde uygulanabilir yöntem ve tekniklere yer verilmektedir.⁴ Programlarda yer alan kazanımlar bireylere kazandırılmak istenen değerler ve yetkinlikler çerçevesinde şekillenerek program içerisinde kendine yer bulmaktadır.

Yaşanan gelişim ve değişimlerden doğan ihtiyaçlar, beklentiler öğretim programlarında da çeşitli yenilik ve değişimlerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu değişiklik ve yeniliklerin temelinde MEB Stratejik Planı, Milli Eğitim Kalite Çerçevesi, Milli Eğitim Şura Kararları, 21. Yüzyıl Becerileri, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi, Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) gibi ulusal ve uluslararası, beşeri, fiziki ve stratejik olmak üzere pek çok unsur bulunmaktadır.⁵ Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında yapılan son değişiklikler ve güncellemelerle birlikte öğretim programlarında beceri, temel beceriler, beceri temelli eğitim gibi kavramlara yapılan vurgunun arka planında da bahsi geçen unsurların etkisi görülmektedir.

Beceri temelli eğitim, öğrenmelerin bilgi düzeyinde kalmayıp davranış hâlinde sergilenerek kalıcı öğrenme düzeyine taşınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Beceri temelli eğitimin en temel özelliklerinin genel anlamda bireysel öğrenme, keşfetme, yaşayarak öğrenme, disiplinler arası beceriler edinme, yansıtıcı değerlendirme olduğu söylenebilmektedir. Kısacası beceri temelli eğitimin öğrenen merkezli bir yöntem olduğuna ve aynı zamanda merkeze aldığı

¹ Remzi Öncül (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000), “Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü”.

² *Güncel Türkçe Sözlük*, “Beceri” (Erişim: 09 Kasım 2022)

³ İshak Tekin, “Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (Nisan 2019), 259-287.

⁴ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”, Milli Eğitim Bakanlığı, 1; MEB, “Milli Eğitim Kalite Çerçevesi”, Milli Eğitim Bakanlığı.

⁵ Gökhan Aksoy - Gökhan Taşkın, “Öğretim Programlarının Değişmesini Etkileyen Faktörlerin, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Dersi Müfredatlarını Etkileme Boyutu”, *Milli Eğitim* 48/224 (2019), 75-99.

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

bireylerin, öğrenmelerinin kalıcı olması amaçlandığından anlamlı bağlamlar kurma, yaşayarak öğrenme gibi hususlara da dikkat çekilmektedir.⁶

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programının temel felsefesi ve genel amaçları bölümünde, programın gelişimini destekleyen yapılandırmacı yaklaşımlar ile birlikte beceri temelli öğrenme yaklaşımı zikredilmektedir.⁷ Aynı zamanda programda ahlaki değer, ahlaki tutum, ahlaki gelişim ve ahlaki davranış gibi kavramlara yer verilmektedir.⁸ Ahlaki davranışların arka planında bilgi ve bu bilgi doğrultusunda bireyin iradesini ortaya koyarak bir davranış sergilemesi söz konusudur. Bu durum ahlaki kişiliğin gelişimi için bilişsel ve duyuşsal ve davranışsal becerilerin desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle ahlak öğretimini bir amaç olarak belirleyen DKAB dersinden teori ile pratik arasında bağ kurması beklenmektedir. Beceri temelli eğitimin ortaya çıkması da bahsedilen teori ve pratik arasındaki farklılıklardan ve bu farklılıklar sonucunda doğan ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır.⁹

Ahlak kavramı sözlükte “bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰ Klasik ahlak tanımlarına bakıldığında ise ahlakın insanın karakter yapısı ile ilişkilendirilerek insan nefsinde yerleşen, düşünme ve zorlama olmaksızın kolaylıkla ortaya çıkan bir meleke olduğuna değinilmektedir.¹¹ Klasik ahlak tanımlarında görüldüğü üzere ahlakın zorlanmaksızın ortaya çıkan bir meleke oluşu, beceri kavramının kolaylıkla ortaya koyulan, maharet tanımları ile paralellik göstermektedir. İşte bu ilişki ahlak eğitiminde beceri temelli eğitim vurgusunun temelini oluşturmaktadır ve verimli bir ahlak eğitiminin söz konusu olabilmesi için ahlakın beceriye dönüştürülmesi önem arz etmektedir.

Beceri temelli bir ahlak eğitimi ile söylem-eylem açıklığı giderilmek isteniyorsa üzerinde durulması gereken nokta öncelikle bireylerde ahlaki karakteri oluşturacak ve ahlaki gelişime katkı sağlayacak becerileri tespit ederek bu becerilere odaklanmaktır. Bu odaklanma sonucu ahlaki kişiliği mümkün kılan ahlaki becerilere ulaşılarak beceri temelli bir ahlak eğitiminde hangi becerilerin yapı taşı olabileceği söz konusu olacaktır.¹²

Ahlaki karakter pek çok etkenin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmaktadır ki bu noktada psikolojik süreçler önemlidir. Psikologlara göre ahlaki gelişimdeki psikolojik süreçler, birleşik süreçlerdir. Psikologlar söz konusu süreçlerin neler olduğunu öğrenmek adına ahlaki davranışlar sergileyen bireylerin iç dünyasını araştırma konusu hâline getirmişlerdir. Örneğin konu ile ilgili yaptığı araştırmalar sonucu Kershnersteiner, söz konusu psikolojik süreçleri manevî karakter istidadı olarak tanımlamış ve J. Dewey’in ele aldığı irade kuvveti, muhakeme

⁶ Comenius Lifelong Learning Programme, “KEYS Etkin Yeterlilik Temelli Öğrenim İçin Ana Yöntemler Araştırma Raporu”.

⁷ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”, 8.

⁸ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

⁹ Hasan Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 450-452.

¹⁰ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Ahlak” (Erişim: 09 Kasım 2022)

¹¹ Mustafa Çağrıncı, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 15-19; Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2020).

¹² Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 453.

açıklığı ve ince duygululuk unsurlarına iç alemin veya ruhun derinden tahrik edilmesini de ekleyerek dört temel unsurdan bahsetmektedir.¹³

Ahlaki gelişimin arka planında yer alan psikolojik süreçleri inceleyen bir diğer araştırmacı olan Rest, ahlaki gelişimin en az dört ana bileşeni bulunduğunu ve bu bileşenler arasındaki ilişkinin önemli olduğunu ifade etmektedir. Rest'e göre ahlaki davranan birey öncelikle durumun ve durumla ilgili söz konusu bir eylemin diğer insanlar üzerindeki etkisinin neler olabileceğini görür (1. Bileşen), birey ahlaki bakımdan uygun olan davranışı belirler (2. Bileşen), ne yapacağına karar verir (3. Bileşen), yapmayı planlamış olduğu eylemi hayat geçirir (4. Bileşen). Ahlaki davranışta görünen herhangi bir başarısızlık ana bileşenlerden birindeki noksanlıkla ilişkilendirilebilir.¹⁴

Ahlak eğitiminde bütüncül bir yaklaşım benimseyen Narvaez, ahlaki karakterin en az dört unsurdan oluşması gerektiğini ve ahlak eğitiminin bu dört unsurun yerinde sezgi ve çok yönlü düşünceler geliştirmeyi içerdiğini ifade etmektedir. Narvaez bahsi geçen dört alanı şu şekilde sıralamaktadır: Ahlaki Duyarlılık, Ahlaki Yargı, Ahlaki Odak ve Ahlaki Eylem. Ahlaki karakter oluşumundaki süreçler olarak da düşünülen bu dört unsurun her biri için çeşitli beceriler önerilmiştir.¹⁵

Ahlaki gelişim ve ahlaki beceriler ile ilgili Lickona tarafından öne sürülen görüşler de örnek olarak verilebilir. Lickona, ahlaki karakteri oluşturan üç temel parçadan bahsetmiştir: ahlaki bilgi, ahlaki duygu ve ahlaki davranış. İyi bir karakterden bahsedebilmek için iyi olanı bilmek, iyiyi içtenlikle istemek ve iyi olanı yapmak gerekir. Ahlaki olgunluğu oluşturan ahlaki bilgi, ahlaki duygu ve ahlaki davranış aynı zamanda zihin alışkanlıkları, kalp alışkanlıkları ve eylem alışkanlıklarıdır.¹⁶ Görüldüğü üzere ahlak eğitiminde ahlaki gelişim yahut ahlaki karakterin oluşumu için farklı ahlaki beceri tanımları yapılmıştır. Ancak ahlaki duyarlılık, ahlaki muhakeme, ahlaki motivasyon ve ahlaki davranış becerilerinin ön plana çıktığı söylenebilmektedir.¹⁷

Ahlaki duyarlılık, ahlaki bir durumun ve bu durumla karşılaşıldığında söz konusu bir eylem veya eylemsizliğin diğer bireyler üzerindeki etkilerinin fark edilmesidir. İnsanların bir kısmı ahlaki durumlar ve başkalarının ihtiyaçları konusunda farkındalığa kolaylıkla ulaşabilirken bir kısmı basit durumları bile fark edememekte yahut sonradan fark etmektedir¹⁸. Ahlaki bir problemi, karşılaşılan ilk anda tespit edip diğer ahlaki süreçlere geçme adına ahlaki duyarlılık ilk basamak olarak görülmektedir. İnsanların herhangi bir durumda başkalarına zarar veren kötü davranışlarının sorumluluğunun kendilerine ait olduğunu fark etmemelerin altında ahlaki

¹³ George Kerschenstainer, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, çev. Halil Fikret Kanad (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1977), 50-55.

¹⁴ R. James Rest, "A Psychologist Looks at the Teaching of Ethics", *The Hasting Center Report* 12/1 (Şubat 1982), 29-36.

¹⁵ Darcia Narvaez, "İnsani ve Ahlaki Gelişim: Erdem Gelişimine Bilişsel ve Nörobiyolojik Bakışlar", çev. Cengiz Şeker, *Ahlak ve Karakter Eğitimi El Kitabı*, ed. Larry Nucci - Darcia Narvaez (İstanbul: Edam Yayınları, 2019), 335-336.

¹⁶ Thomas Lickona, *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility* (New York: Bantam Books, 1991), 51-53.

¹⁷ Meydan, "Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme".

¹⁸ Rest, "A Psychologist Looks at the Teaching of Ethics".

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

duyarlılıktaki eksiklik yatmaktadır. Çünkü başkalarının duygu ve düşüncelerini önemsemek, ihtiyaçlarını fark etmek de ahlaki duyarlılıkla ilişkilendirilmektedir ve Lilja ile Osbeck’e göre ahlaki duyarlılığın temelinde empati bulunmaktadır.¹⁹

Ahlaki duyarlılığın nasıl oluştuğu ve geliştiğine bakıldığında karşımıza tecrübe, duygu hafızası gibi kavramlar çıkmaktadır. Bireylerin yaşamlarının ilk dönemlerinde karşılaştıkları olumlu-olumsuz olaylar karşısında ortaya koydukları ilk tepkiler ve bunlara karşı aldıkları dönütler ahlaki duyarlılığı geliştirmektedir.²⁰ Ahlaki duyarlılık becerisinin işlevi; ahlaki yargı, motivasyon veya yerleşik davranışı gerekli kılan durumun varlığını fark etme iken yetkinlik göstergeleri ise olay ve davranış içindeki ahlaki boyuta dair seçicilik, başkalarının ihtiyaç ve mağduriyetine duyarlılık, söz ve davranışların diğer insanlar üzerindeki etkilerini umursama ve güçlü empati becerisidir.²¹

Ahlaki yargı, ahlaki durum karşısında ahlaki bir ikilemde kalınması sonucu neyin iyi neyin kötü olduğuna ve hangi davranışların ahlaka uygun olduğuna karar verilmesini sağlayan beceridir. İşlevi ise durumu ve muhtemel eylem alternatiflerini ahlaki ilke ve değerler ışığında etraflıca inceleyip karar vermedir.²² Aynı zamanda bu beceri doğruyu yanlıştan ayırmayı sağlayan bir yetenek olarak da görülmüştür.²³ Ahlaki yargı ile birey verdiği kararın sonuçlarının ve etkilerinin neler olabileceğini de ayırt edebilmelidir. Ahlaki zekânın bir zekâ türü olarak kabul edilmesi tartışılan bir konu olsa da bazı araştırmacılar tarafından özel bir ahlaki düşünüş biçimi olduğu dile getirildiğinden ahlaki yargı becerisi, ahlaki muhakeme ve ahlaki zekâ gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir.²⁴ Bilişsel gelişimdeki şemalar gibi ahlaki yargı becerisinde de ahlaki şemalar bulunmaktadır ve bu şemalar uzun süreli bellekte yerleşmiş ahlaka dair bilgi ve tecrübelerdir.²⁵ Ahlaki yargı becerisinin yetkinlik göstergeleri; ahlaki ilke ve erdemlerin bilgisi, ahlaki ilke ve erdemlere dayalı analiz yapma, hipotetik eleştirel yansıtıcı ve çok perspektifli düşünme, ahlaki kararlar verebilme, uygulama planı oluşturabilme ve ahlaki ifade/açıklayabilmedir.²⁶

Ahlaki motivasyon, ahlaki yargıdan sonra teoriden pratiğe geçişi sağlayan beceri olarak değerlendirilmektedir. Araştırmacıların bir kısmına göre ahlaki motivasyonda iki unsur önem arz etmektedir: duyguları düzenleme ve irade. Duyguların düzenlenmesi becerisinin işlevi ahlaki kişilik ve motivasyon sağlama iken ahlaki irade becerisinin işlevi ise ahlaki eylemi engellemeye yönelik içsel ve çevresel unsurlara direnmedir. İnsanların duygusal bir yönü olduğu gerçeği geçmişten günümüze düşünce ve davranışlar arasındaki farkları açıklamada etkili olmuştur. Ahlaki karakterin oluşum sürecinde de duygular önem arz etmektedir. Örneğin,

¹⁹ Annika Lilja - Christina Osbeck, “Understanding, Acting, Verbalizing And Persevering: Swedish Teachers’ Perspectives on Important Ethical Competences for Students”, *Journal of Moral Education* 49/4 (2020), 512-528.

²⁰ Kerschenstainer, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*.

²¹ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

²² Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

²³ Rodner H. Clarcken, “Moral Intelligence in The Schools”, ed. Rodner Clarcken, *Annual Meeting of The Michigan Academy of Science*, (2009), 1-7.

²⁴ Mustafa Zülküf Altan, “Eğitim Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoklu Zekâ Kuramında Onuncu Boyut: Ahlakî Zekâ”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/1 (2012), 137-144.

²⁵ James R. Rest vd., “A Neo-Kohlbergian Approach to Morality Research”, *Journal of Moral Education* 29/4 (2000), 381-395.

²⁶ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”.

ahlaki davranışın sergilenmesi sürecinde birey, davranışı belirlemeden önce empati, suçluluk, duygusal öz denetim gibi becerilere duygularını da sürece dahil ederek başvurmaktadır.²⁷ Bazı araştırmacılara göre ise duygular ahlaki durum karşısında kendiliğinden ortaya çıksa da birey değer yargılarına göre duygularını düzenleme yoluna gidebilmektedir.²⁸ Ahlaki motivasyonun ikinci önemli unsuru irade, kişinin tüm içsel veya dışsal baskı, yönlendirme ve caydırmalara rağmen verdiği kararın arkasında durmasıdır.²⁹ Ahlaki motivasyon becerisinde duyguların kontrolü ve irade için ayrı yetkinlik göstergeleri söz konusudur. Duygu kontrolü için yetkinlik göstergeleri; ahlaki kişilik için güdülenme, duygusal öz farkındalık, duygusal özdenetim, duygusal iletişim ve empati yapabilmek becerisidir. Ahlaki irade yetkinlik göstergeleri ise; bağımsız karar verebilme, zaman ve görev yönetimi, tereddüt hallerini sistematik düşünme ile çözümleme ve yapıcı kararlılıktır.³⁰

Ahlaki davranış, bireyin ahlaki durumun farkına varması, duruma uygun verdiği karar için harekete geçmesi sonucunda ahlaki bir davranış sergilemesini sağlayan beceriler bütünüdür.³¹ Kişinin iyi olanı bilmesi ve iyi olandan yana motive olmasının ardından iyi olanı uygulamaya çalışması, neyi nasıl yapacağına ilişkin alışkanlık ve tecrübe birikimi geliştirmiş olması gerekir. Kerschenteiner' a göre ahlaki davranış kişideki birikimler sonucu ortaya çıkan alışkanlıklardır. Çünkü Kerschenteiner, sergilenen bir davranışın ahlaki olmasını yeterli görmeyerek benzer durumlarda aynı davranışın gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır.³² Lilja ve Osbeck ise iki tür ahlaki davranıştan bahsetmektedir. Birincisi altın kural haline gelmiş ve alışkanlıkla ortaya çıkan davranışlar, ikincisi ise duruma ve şartlara uygun şekilde derin bir düşünme sonucunda ortaya çıkan düşünmeye dayalı davranışlar.³³ Ahlaki davranış yetkinlik göstergeleri; ahlaki davranış sergileme, etkili iletişim gibi psiko-sosyal beceriler, yorgunluk ve bıkkınlı başa çıkabilme, dikkati odaklayabilmedir.³⁴

Ahlaki gelişimin hedefi ahlaki davranışa ulaşabilmek için dört ahlaki becerinin de gerçekleşmesi gerekmektedir yani kişi öncelikle içinde bulunduğu durumun farkına varmalı; doğru olanın ne olduğuna, nasıl bir tavır sergileyeceğine, sergilediği tavrın sonuçlarının neler olabileceğine karar vermeli; verdiği karar için içsel veya dışsal caydırıcılara karşı sağlam bir duruş gösterip ahlaki davranışı sergileyebilmedir. Beceri temelli eğitim ile ahlaki kişiliğe dair psiko-pedagojik süreçlerin kesişim noktasını oluşturan bu dört ana bileşen ve eğitimine dair literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Konuyu özelde din eğitimi bağlamında ele alan yalnızca Meydan'ın çalışması ile Tekin'in yapmış olduğu çalışmalara rastlanmaktadır. Meydan çalışmasında ahlaki kuramlar ile ahlaki kişiliği oluşturan becerileri inceleyerek ahlaki kişiliği mümkün kılan ahlaki becerilerin neler olabileceğini ve öğretim programının özellikle hangi

²⁷ Lawrence Kohlberg - Richard Hersh, "Moral Development: A Review of the Theory", *Theory into Practice* 16/2 (1977), 53-59.

²⁸ Augusto Blasi, "Emotions and Moral Motivation", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20/1 (1999), 10-12.

²⁹ Kerschenteiner, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, 55-62.

³⁰ Meydan, "Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme".

³¹ Meydan, "Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme", 466.

³² Kerschenteiner, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, 75-79.

³³ Lilja - Osbeck, "Understanding, Acting, Verbalizing And Persevering: Swedish Teachers' Perspectives on Important Ethical Competences for Students".

³⁴ Meydan, "Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme".

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

ahlaki becerilere odaklanması gerektiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Tekin’in çalışmasında ise beceri merkezli eğitim anlayışının teorik arka planı ve gelişim süreci ile söz konusu anlayışın ahlak eğitiminde uygulanabilirliği tartışılmıştır.³⁵ Bu çalışmaların yanı sıra beceri temelli eğitim ve beceri eğitimi gibi konular ile ilişkili farklı alanlarda yapılan araştırmalardan bahsetmek mümkündür.³⁶ Beceri temelli eğitim ve beceri temelli ahlak eğitimine dair literatürde az çalışmanın bulunması dikkat çekicidir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızda 10. Sınıf DKAB ders kitabının “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitesinin ahlaki beceriler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Amaç doğrultusunda ünite hazırlık soruları ve etkinlikler incelenerek hangi ahlaki beceri ile ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.2. Araştırma Modeli

Bu araştırma “10. Sınıf DKAB ders kitabında Ahlaki Tutum ve Davranışlar ünitesinin ahlaki beceriler ile ilişkisi nasıldır?” sorusuna cevap aramak üzere nitel yaklaşımda yapılandırılmıştır. Nitel araştırma modelinde, toplanan verilere Nasıl?, Niçin? gibi sorular yöneltilerek veriler arasında saklı duran bilgiyi ortaya çıkarmak hedeflediğinden araştırma modeli olarak nitel araştırma deseni benimsenmiştir.³⁷ Yöntem olarak yazılı kaynakları sistemli bir şekilde analiz edebilmek adına doküman analizi yöntemine başvurulmuştur. Doküman analizi konu ile ilgili anlam çıkarmak, anlayış oluşturmak ve ampirik bilgi oluşturmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu nedenle dokümandan elde edilen veriler incelenerek yoruma tabi tutulmuştur.³⁸

2.3. Veri Kaynakları: Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmamızda veri kaynağı olarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla ders kitabı olarak kabul ettiği “*Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*” kullanılmıştır.³⁹ Çalışma, söz konusu kitabın ahlaki beceriler ile en ilgili görülen “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitesi hazırlık çalışmaları ve etkinliklerle sınırlandırılmıştır. Ders kitapları öğretim programlarından ayrı düşünülemez olduğundan öğretim programında yer alan üniteye ait kazanımlar da incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın sınırını Ünite Kazanımları, Ünitimize Hazırlanalım, Düşünelim ve ünite etkinlikleri oluşturmaktadır.

³⁵ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”; Tekin, “Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme”.

³⁶ Elif Medeni, “Din Eğitiminde Yeni Bir Yaklaşım: Yeterlilik Modelleri ve Eğitim Standartları -Almanya ve Avusturya Örneğinin Türkiye’ye Uyarlanabilirliği-”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 13/2 (2013), 9-22; Osman Samancı - Ziya Uçan, “Çocuklarda Sosyal Beceri Eğitimi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/1 (2017), 281-288.

³⁷ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2010), 323-343.

³⁸ Bilgen Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2020), 170-189.

³⁹ Recai Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (Ankara: Gezegen Yayıncılık, 2022).

2.4. Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bu teknik verilerin önceden belirlenen tema ve kodlara göre belirlenip yorumlanmasını içermektedir.⁴⁰ Çalışmada ders kitabında yer alan ilgili ünitenin hazırlık soruları, etkinlikler ve metinler, Meydan (2021) tarafından geliştirilen becerilere dayalı ahlak eğitimi modeli referans alınarak oluşturulan tema ve kodlara göre incelemeye tabi tutulmuştur. Temalar ahlaki becerilerden (ahlaki duyarlılık, ahlaki yargı, ahlaki motivasyon ve ahlaki davranış) kodlar ise bu becerilerin işlev ve yetkinlik göstergelerinden oluşmaktadır.

Ünite incelenirken, ünite kazanımlarının, kapsama giren soru, etkinlik ve metinlerin ahlaki beceriler ile ilişkisi incelenmiştir. Metin incelemelerinde kelime ve cümleler değil paragraflar bir bütün hâlinde ele alınmıştır. Tema ve kodlar için referans alınan modelde ahlaki becerilerin işlev ve yetkinlik göstergeleri dikkate alınmıştır. Ahlaki beceri işlevleri söz konusu becerinin kişinin ahlaki gelişimine hangi açıdan katkı sağladığını gösterirken yetkinlik göstergeleri beceriye sahip kişide gözlemlenmesi beklenen özellikleri ifade etmektedir. İncelemeler yapılırken bazı ifadeler birden fazla ahlaki beceri ile de ilişkilendirilebilmiştir. Örneğin “Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.”⁴¹ kazanımı ahlaki duygu ve davranış ile ilişkilendirilmiştir. Söz konusu kazanım öğrencilerden hem ahlaki davranışlarında ölçülü hem de özenli olmalarını beklemektedir. Davranışlarda ölçüyü sağlama bireyin davranış kontrolü ve davranış sergilemesiyle ilgiliyken davranışlara özen gösterme, “özen gösterir” ifadesi Bloom taksonomisinde duyuşsal kazanımlar arasında yer almaktadır. Ünite kazanımları, hazırlık soruları, etkinlik ve metinlerden oluşan veriler tek tek analiz edildikten sonra bütüncül bir şekilde yorumlanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Ünite Kazanımlarına Dair Bulgular

“Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitesinde toplam beş kazanım bulunmaktadır.⁴² Bu kazanımların dört tanesi ahlaki becerilerin ikinci basamağı olan ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilebilirken yalnızca bir kazanım ahlaki duygu ve davranış becerisi ile ilişkilendirilmiştir. Ünite kazanımlarından yalnızca bir tanesinin ahlaki davranış becerisi ile ilgili olması ve dört kazanımın ahlaki yargı boyutunda kalması ünite kazanımlarının öğrencilere ahlaki davranış kazandırmaktan çok ahlaki davranış öncesinde sağlıklı muhakeme gelişimine odaklandığını göstermektedir.

“İslam ahlakının konusu ve gayesini açıklar.” kazanımı ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir. Bu kazanımda öğrencilerin ahlak, ahlakın konusu ve amacı ile ilgili bilgi edinmesi ile İslam ahlakının kazandırmayı hedeflediği davranışların neler olduğunun açıklanması hedeflendiğinden öğrencilerden ahlaki yargı/muhakeme becerisi ile ahlakın konusu ve amacının açıklanması beklenmektedir. Ahlaki yargı becerisi yetkinliklerinden biri

⁴⁰ Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”.

⁴¹ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

⁴² MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

ahlaki ifade/açıklayabilme olduğundan ahlaki yargı, öğrencilerin ahlak ile ilgili kavramlar üzerinde düşünmesini ve konu ile ilgili düşünsel bir temel oluşmasına da yardımcı olmaktadır.

“Ahlak ile terbiye arasında ilişki kurar.” kazanımı ile duygu, düşünce, davranış ve irade yönetimi konularına değinilerek bu konular ile ilgili ayet ve hadisler ele alınmaktadır.⁴³ Öğrencilerden konu sürecinde ahlak ile terbiye arasında ilişki kurmaları beklenmektedir. Söz konusu beklentilerin karşılanması için de ahlaki yargı becerisine başvurulmaktadır. Ahlaki yargı becerisinin yetkinlik göstergelerinden ikisi ahlaki ilke ve erdemlerin bilgisi ile bu ilke ve erdemlere dayalı analiz yapmadır. Söz konusu yetkinliklerle ilişkisi sebebiyle bu kazanım ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir.⁴⁴ Kazanımın açıklamasında duygu, düşünce ve davranış ilişkisine dikkat çekilmesi bütüncül bir bakış içermektedir.

“İslam ahlakında yerilen bazı davranışları ayet ve hadislerle açıklar.” ve “Hucurat suresi 11-12. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir.”⁴⁵ kazanımları da ahlaki yargı ile ilişkilendirilmiştir. Bu iki kazanım ahlaki yargı becerisi yetkinlik göstergelerinden hipotetik, eleştirel, yansıtıcı, çok perspektifli düşünme yetkinliğini göstermeleri öğrencilerden ahlaki davranışların ayet ve hadislerle ilişkilendirilmesi ve açıklaması ayrıca konu ile ilgili verilen ayetlerden mesajlar çıkarmaları beklenmektedir.⁴⁶

Ünite kazanımlarından yalnızca “Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.”⁴⁷ kazanımının ahlaki duygu ve davranış ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu ilişkilendirmenin sebebi söz konusu kazanımın öğrencilerden ahlaki davranışlar sergilemelerini ve davranışlarında ölçülü ve özenli olmalarını beklemesidir. Bloom taksonomisinde “özen gösterir” ifadesinin duyuşsal kazanıma işaret ettiğini göz önünde bulundurarak ahlaki duygu ile ahlaki davranış arasındaki ilişkinin kazanımda mündemiç olduğu değerlendirilebilir. Ahlaki beceri ahlak eğitiminde ulaşılması hedeflenen son noktadır ve zaman içerisinde ahlaki iradenin güçlenmesini sağlayan tekrarlarla yerleşik hâle gelmektedir.⁴⁸

3.2. Ünitenin İşlenişine Dair Bulgular

Ünite içerisinde öğrencilerin konuya hazırlanması, konuyu öğrenip pekiştirmesi ve son olarak öğrenmelerini değerlendirmek adına öğrencilere Hazırlık Soruları, Düşünelim; Değerlendirelim, Konuşalım, Listeleyelim, Sıra Sizde, Mesaj Nedir?, Sebebi Nedir?, Ne Yapabiliriz? şeklinde etkinlikler, konu metinleri ve ünite sonu değerlendirmeleri bulunmaktadır.⁴⁹

3.2.1. Ünite Hazırlık Sorularının İncelenmesi

Ünitemize hazırlanılan bölümü dört sorudan oluşmaktadır ve bu soruların tamamı ahlaki yargı ile ilişkilendirilmiştir. Sorulardan birincisi “Ahlak, seciye, şahsiyet, karakter ve terbiye

⁴³ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

⁴⁴ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

⁴⁵ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

⁴⁶ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

⁴⁷ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

⁴⁸ Kerschenstainer, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*.

⁴⁹ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*.

kavramlarını sözlük ve ansiklopedilerden araştırınız.” sorusudur.⁵⁰ Ahlaki kavramların bilgisine ulaşma ahlaki yargı becerisinin yetkinlik göstergelerinden biridir. Hazırlık sorularından birincisinde öğrencilerden istenen de ahlaki kavramların bilgisine ulaşmaktır ve ilk sorunun ilişkilendirildiği beceri ahlaki yargı becerisidir. Ahlaki yargı becerisi ile ahlaki kavramların bilgisine ulaşmak aynı zamanda öğrencilerin ahlaki akıl yürütme becerilerini kullanmalarını da sağlamaktadır.⁵¹

İkinci soru “İslam ahlakının kaynakları hakkında bilgi toplayınız.” sorusudur. Ahlakın kaynaklarını araştırmak, ahlakın temellendirilmesi ile ilişkilidir. Ahlakın temellendirilmesi öğrencilerin ahlaki kararlar verirken hangi kaynaklara ve hangi hükümlere göre hareket edeceklerinin ayırımına varmalarını sağlamaktadır. Ahlaki kaynakları bilme ahlaki yargı sürecinde bireyin kararlarını etkileyeceğinden söz konusu hazırlık sorusu ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir.

“İslam ahlakında yerilen davranışların hangileri olduğu ile ilgili bir araştırma yaparak listeleyiniz.” maddesi hazırlık çalışmalarının üçüncüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵² Bu araştırmanın arka planında öğrencilerden İslam ahlakında övülen ve yerilen davranışların ayırımına varmaları ve yerilen davranışları listelemeleri bulunmaktadır. Övülen ve yerilen davranışların birbirinden ayırımı ahlaki bir muhakemeye dayandığından 3. madde ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir.

Ünite hazırlık sorularının sonuncusu “Hucurat suresinin 11-12. ayetlerinin anlamlarını Kur’an-ı Kerim mealinden okuyunuz. Ayetlerde verilen mesajların neler olabileceği konusunda araştırma yapınız.” sorusudur.⁵³ Öğrencilerden konunun temellerini oluşturacak bilgilere ana kaynaklardan ulaşmalarını isteyen bu madde ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir. Ahlaki kavramların bilgisine ulaşmak özellikle de bunu ana kaynaklardan yapmak sağlam bir ahlaki muhakeme için önem arz etmektedir. Çünkü ahlaki muhakeme becerisinin ahlaki gelişim sürecinde önemli olduğu kadar muhakeme sırasında temel kaynaklardan bilgilere ulaşmak da önemlidir.

3.2.2. “Düşünelim” Kısımlarının İncelenmesi

Ünite içerisinde her başlık altında öğrencilerin konu ile ilgili hazır bulunuşluklarını görebilmek, konular arasında ilişki kurmalarını sağlamak, çağrışımlarda bulunmak ve öğrencilere konu başlık içeriği ile ilgili merak uyandırmak adına düşünelim bölümleri sunulmuştur. Düşünelim bölümlerinde yer alan soruların tamamı ahlaki yargı becerisi ile ilişkili olup sorular şu şekildedir.⁵⁴

Düşünelim 1: İslam ahlaki ifadesi size hangi anlamları çağırıyor? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Düşünelim 2: Sizce ahlakın kaynakları nelerdir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

⁵⁰ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 101.

⁵¹ Narvaez, “İnsani ve Ahlaki Gelişim: Erdem Gelişimine Bilişsel ve Nörobiyolojik Bakışlar”, 336.

⁵² Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 101.

⁵³ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 101.

⁵⁴ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 102-122.

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

Düşünelim 3: “Edepli insan, terbiyeli insan” ifadeleriyle anlatılmak istenen nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Düşünelim 4: İslam dininin yapılmasını yasakladığı davranışlardan hangilerini biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla konuşarak bir liste oluşturunuz.

Düşünelim 5: “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.” ve “Yalancının evi yanmış da kimse inanmamış.” sözleri ile verilmek istenen mesaj nedir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Düşünelim 6: “Allah iftiradan saklasın!” duası hangi durumlar için yapılır? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Düşünelim 7: Tecessüs ne demektir? Tecessüs yapmak niçin iyi bir davranış değildir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Düşünelim 8: “Duydum ki gıybetimi yapmışsın, yüzüme söylemekten kaçmışsın, benim gibi bir acizden korkmuş Allah’tan korkmamışsın.” (Mevlâna) Bu söze göre gıybet nedir? Sizce hangi davranışlar gıybet olarak değerlendirilebilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Düşünelim 9: “Haset etme ne olur. Çalış senin de olur.” sözüyle anlatılmak istenen nedir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Düşünelim 10: Sizce kötü zan nedir? Hangi davranışlar kötü zanda bulunmaya girer? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Düşünelim 11: Hile yapmak ne demektir? Sizce ne gibi davranışlar hile olarak değerlendirilebilir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Düşünelim 12: “Lüzumsuz ise söndür!” sloganı son zamanlarda niçin yaygın olarak kullanılmaktadır? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Düşünelim kısımlarında başlıklar ile ilgili yöneltilen soruların öğrencilerde çağrışımlarda bulunmak, konu ile ilgili küçük çaplı araştırma yaptırmak, atasözleri ve deyimler ile konuların bağlantısını kurdurmak, konu ile ilgili ön bilgilerini tespit etmek gibi amaçlarla sorulduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerden ahlaki kavramları açıklamaları ve ahlaki davranışların neden iyi yahut neden kötü olduklarına dair görüşlerini ortaya koymaları istenmektedir. Bu beklentiler ahlaki ifadeyi açıklayabilme, çok perspektifli düşünme, ahlaki ilke ve erdemlerin bilgisi, ahlaki ilke ve erdemlere dayalı analiz yapma gibi yetkinlik göstergelerini gerektirdiğinden düşünelim bölümü soruları ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir.⁵⁵ Öğrenciler bu sorulara cevap verirken ahlaki şemalarındaki yerleşik bilgilerini kullanarak ön bilgilerine dayalı kararlar verip ahlaki davranış ve ahlaki durumlar konusunda yorum yapabileceklerdir.⁵⁶

3.2.3. Etkinliklerin İncelenmesi

Ünite etkinlikleri incelendiğinde üniteye öğrencilere yirmi bir etkinlik sunulduğu görülmüştür.⁵⁷ Etkinliklerden dokuz tanesi ahlaki motivasyon becerisinin duygu yönetimi boyutu ile ilişkilendirilirken on iki etkinlik ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir. Ahlaki yargı ile ilişkilendirilen etkinlikler şu şekildedir:⁵⁸

⁵⁵ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

⁵⁶ Rest vd., “A Neo-Kohlbergian Approach to Morality Research”.

⁵⁷ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*.

⁵⁸ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 101-122.

- Sizce İslam ahlakının temel özellikleri nelerdir? Arkadaşlarınızla belirleyerek listeleyiniz.
- “Rahman’ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) “Selam!” derler (geçerler).” (Furkân suresi, 63. ayet.) Bu ayette belirtilen ahlaki davranışları bularak arkadaşlarınızla değerlendiriniz.
- İslam ahlakının vahye dayanmasının önemi nedir? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.
- Toplum içinde kullanılan “Edep ya hu!” ve “Edebini takın!” gibi ifadeler kimler için kullanılır? Arkadaşlarınızla konuşunuz.
- Sizce insan, güzel ahlaklı davranışlara sahip olabilmek için nasıl bir terbiye almalıdır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
- “Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun...” (Mâide suresi, 8. ayet.) İslam dininde yalancı şahitlik konusunda niçin özel bir uyarı vardır? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.
- “Hiç kimse başka bir kimseyi fasıklıkla suçlamasın ve onu küfürle itham etmesin. Eğer itham ettiği kimse dediği gibi değilse, bu sıfatlar muhakkak itham edene döner.” (Buhari, Sahih-i Buhari, Edeb, 44.) Bu hadiste verilmek istenen mesaj nedir? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.
- İftiranın önüne geçebilmek için ne gibi önlemler alınabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
 - “Hz. Ömer (r.a.) zaman zaman geceleri Medine sokaklarında teftişe çıkardı. Yine bir gece sokakları gezerken evlerden birinde bir adamın şarkı söylediğini duydu. Hemen evin duvarına tırmandı ve içeride gördüğü nahos durum karşısında şöyle seslendi: ‘Ey Günahkâr! Allah’ın yasakladığı bir şeyi işlediğin hâlde Allah’ın senin günahını gizleyeceğini mi sandın?’ Bunun üzerine içerideki adam, ‘Ve sen ey müminlerin emiri! Hakkımda (karar vermek için) acele etme! Ben bir konuda Allah’a karşı geldiysem, sen Allah’a üç konuda karşı geldin. Allah, ‘Birbirinizin kusurunu araştırmayın.’ (Hucurât suresi, 12. ayet.) buyuruyor, sen araştırdın. Allah, ‘Evlere kapılarından girin.’ (Bakara suresi, 189. ayet.) buyuruyor, sen duvarıma tırmandın ve izin almadan evime girdin. Hâlbuki Allah, “Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin.” (Nûr suresi, 27. ayet.) buyuruyor.’ Bu sözler üzerine Hz. Ömer (r.a.), ‘Eğer seni affedersem sen de beni iyilikle karşılar mısın?’ der. Adam, ‘Evet’ diyerek onu affeder ve Hz. Ömer (r.a.) evden çıkar gider. (Ahmed b. Hanbel, Fedailü’s-Sahabe, C 2, s. 322) Bu olayı, İslam’ın özel hayata verdiği değer açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.”
- “Gıybeti dinleyen, gıybeti yapan gibidir.” (Hz. Ali) Bu sözü arkadaşlarınızla yorumlayınız.
 - “Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: “Ancak iki kişiye gıpta edilir. Bunlar, Allah’ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayan kimse ile Allah’ın kendisine verdiği (ilim ve) hikmete göre karar veren ve onu başkalarına öğreten kimsedir.” (Buhari, Sahih-i Buhari, Zekât, 5) Bu hadiste verilen mesaj nedir? Siz kimlere gıpta ediyorsunuz? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.”
 - “Arkadaşlarınızla Hucurât suresinin 11-12. ayetlerinin meallerini birkaç defa okuyunuz. Yapılan açıklamaları da dikkate alarak ayetlerle ilgili aşağıdaki soruları cevaplandırınız. Kim,

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

kime söylüyor? Ayetlerin ana konusu nedir? Ayetlerde geçen temel kavramlar nelerdir? Muhataplardan ne yapmaları isteniyor?”

Yukarıdaki etkinlikler öğrencileri konu ile ilgili düşünmeye sevk eden etkinliklerdir. Öğrencilere örnek olay ve durumlar sunularak yorum yapmaları, kötü davranışların engellenmesi adına neler yapılabileceği, yorum ve düşüncelerini arkadaşları ile paylaşmaları istenmektedir. Öğrencilerden ahlaki durumlar ve ahlaki olaylar üzerine düşünmeleri, ahlaki kararlar vermeleri, uygulama alanları oluşturmaları ve ahlaki ifadeleri açıklamaları bunları yaparken aynı zamanda çok perspektifli düşünmeleri, ahlaki ilkelere ve erdemlere dayalı analiz yapmaları istenmektedir. Söz konusu beklentilerin bir kısmı aynı zamanda ahlaki yargı becerisinin yetkinlik göstergeleri olduğundan yukarıdaki etkinlikler ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilmiştir.⁵⁹

Ünitenin dokuz etkinliği ise ahlaki motivasyon becerisinin duyguların kontrolü boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Bu etkinlikler şunlardır:⁶⁰

- Yalan söylemenin başka ne gibi bireysel ve toplumsal olumsuz sonuçları vardır? Arkadaşlarınızla konuşarak bir liste oluşturunuz.
- Yalandan kaçınırım. Çünkü;
- Sizce insanı iftira etmeye yönlendiren sebepler nelerdir? Düşüncelerinizi paylaşınız.
- Ben insanların mahremiyetini ihlal etmem. Çünkü;
- Sizce hasedin sebepleri nedir? Ne gibi bireysel ve toplumsal zararları vardır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşıp birlikte bir liste oluşturunuz.
- Kötü zanda bulunmamak için ne yapabiliriz? Arkadaşlarınızla konuşup çözümler üreterek değerlendiriniz.
- İnsanlar arası ilişkilerde güven niçin önemlidir? Hile yapmak insandaki güven duygusunu nasıl zedeler? Arkadaşlarınızla tartışınız.
- Savurganlığı önlemek için neler yapılabilir? Arkadaşlarınızla öneriler geliştirip değerlendiriniz.
- İslam ahlakında yerilen davranışların ne gibi ortak bireysel ve toplumsal zararları olduğunu arkadaşlarınızla belirleyerek listeleyiniz.

Ahlaki motivasyon becerisi, ahlaki davranış sergilemeden önce teorilerin pratiğe dönüşmesini sağlayan beceri olarak özetlenebilir. Yukarıdaki etkinlikler ahlaki motivasyonun iki önemli unsuru olan duyguları düzenleme ve irade açısından incelemeye tabi tutularak etkinliklerinin ahlaki motivasyon becerisinin duyguları düzenleme boyutu ile ilişkili görülmüştür. Davranışların arka planında nasıl duyguların etkisi bulunuyorsa ahlaki davranışı sergileme sürecinde de duygular önem arz etmektedir. Bireyler ahlaki davranış öncesi özellikle empati ve duygusal öz denetime başvurmakta ve başkalarının duyguları ile kendi duygularının farkına

⁵⁹ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

⁶⁰ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 101-122.

vararak davranışı şekillendirebilmektedir.⁶¹ Söz konusu dokuz etkinlik öğrencileri empati yapmaya ve kendi duygularının farkına varmaya teşvik etmektedir. Örneğin “Yalandan kaçınıyorum. Çünkü;...”, “Sizce hasedin sebepleri nedir? Ne gibi bireysel ve toplumsal zararları vardır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşıp birlikte bir liste oluşturunuz.” ve “...Hile yapmak insandaki güven duygusunu nasıl zedeler?...” gibi etkinlik soruları öğrencilerin empati yapmalarını, kendi duygularının farkına varmalarını ve duygusal süreçlerden geçerek çözüm yolları bulmalarını sağlamaktadır. Öğrenci yalandan neden kaçınmasını gerektiğini, yalan söylemenin insanlara nasıl zararlar verebileceğini ve duygusal olarak insanları nasıl etkileyebileceğini empatiye başvurarak düşünebilir yahut güven duygusunun zedelenmesinin toplumda ne gibi sıkıntılar oluşturabileceğini özellikle de insanlar arası duygusal bağları nasıl koparabileceğini yine duygularını devreye sokarak düşünebilmektedir. Ayrıca duyguları düzenleme ile ilgili yetkinlik göstergelerinin; ahlaki kişilik için güdülenme, duygusal öz farkındalık, duygusal özdenetim, duygusal iletişim ve empati yapabilme becerisi olduğu düşünüldüğünde söz konusu dokuz etkinliğin bu yetkinlik göstergeleri ile ilişkili olduğu da görülmektedir.⁶²

3.2.4. Ünite Metinlerinin İncelenmesi

Ünite metinleri belli başlıklar altında sıralanmış, öğrencilere konuların anlatımını yapmak ve konu ile ilgili örnek olay, ayet ve hadisler sunmak üzere hazırlanmış paragraflardan oluşmaktadır. Çalışmamızda paragraflar bir bütün hâlinde değerlendirilmiş ve ahlaki beceriler ile ilişkileri incelenmiştir. Metinler öğrencilerin konuyu anlama ve kavramalarını hedeflediğinden metinlerin büyük bir kısmı ahlaki yargı becerisinin yetkinlik göstergeleri ile yakından ilişkili görülerek ahlaki yargı ile ilişkilendirilmişken bir kısmı da ahlaki motivasyonun duygu düzenleme boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin, incelediğimiz kitabın 102. ve 103. sayfasında “İslam Ahlakının Konusu ve Gayesi” başlığı altında yer alan konu metni öğrencilere ahlak, ahlak çeşitleri, din ve ahlak arasındaki ilişki gibi konularda teorik alt yapı oluşturacak bilgiler ve konu ile ilgili örnek teşkil eden hadisler içermektedir.⁶³ Bu metinler ile öğrencilerden ahlaki ilke ve erdemlere dayalı analiz yapma, ahlaki ilke ve erdemlerin bilgisine ulaşma, ahlaki ifadeyi açıklama gibi ahlaki yargının yetkinlik göstergelerinde yer alan yetkinliklere ulaşmaları beklenmektedir. Aynı zamanda öğrencilere sunulan bilgilerden yola çıkarak eleştirel ve yansıtıcı düşünceleri de beklentiler arasındadır. Ünitenin büyük bir kısmında bu beklentilere ulaşmak adına metinler sunduğundan ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilen metinler ağırlıktadır.

Her ne kadar ünite metinlerinin büyük çoğunluğu ahlaki yargı becerisi ve ahlaki yargının yetkinlik göstergeleri ile ilişkilendirilmiş olsa da birkaç paragrafta öğrencilerin duygularına hitap eden ve duyguların da sürece dahil edilmesini sağlayan unsurlar bulunduğu bazı paragraflar ahlaki motivasyonun duyguları düzenleme becerisi ile ilişkilendirilmiştir. Bu metinler “İslam Ahlakının Kaynakları” başlığının dördüncü paragrafı, “Ahlak ve Terbiye İlişkisi” başlığının yedinci paragrafı, “Yalan” başlığının ikinci paragrafı, “İftira” başlığının

⁶¹ Kohlberg - Hersh, “Moral Development: A Review of the Theory”.

⁶² Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

⁶³ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 102-103.

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

birinci ve beşinci paragrafları, “Mahremiyetin İhlali” başlığının beşinci paragrafi, “Gıybet” başlığının ikinci, üçüncü ve sekizinci paragrafları, “Haset Etmek” başlığının ikinci ve dördüncü paragrafları, “Suizan” başlığının ikinci paragrafi, “Hile Yapmak” başlığının birinci ve ikinci paragrafları, “İsraf” başlığının ikinci ve yedinci paragrafları ile “Kur’an’dan Mesajlar: Hucurat Suresi 11-12. Ayetler” bölümünün dördüncü paragraflarıdır.⁶⁴ Söz konusu metinlerin dışında kalanlar ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilen paragraflardır.

Duyguları düzenleme becerisi ile ilişkilendirilen paragraflarda öğrencileri empati yapmaya, kendi duygularını fark etmeye, toplum düzenine ve insanlar arasındaki bağlara dikkat etmeye teşvik eden ifadeler rastlanmıştır. Ahlaki davranışın, davranış haline dönüşmeden önceki süreçlerinden biri de duyguların devreye girmesidir. Kişi ahlaki bir karar verip onu davranışa dönüştürmeden önce empati, suçluluk, utanma vb. duygulara başvurabilmektedir.⁶⁵ Bu nedenle ahlak ve ahlaki davranışlar ile ilgili olan bir üniteye duygulara hitap eden metinlerin yer alması da önemlidir. Örneğin, iftiranın anlatıldığı metnin bir bölümde yer alan,

“...Bu sebeple iftira, bir insana yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Suçsuz bir kişi, iftira ile toplum önünde kötü ve suçlu duruma düşer. Çevresindekilere karşı zor durumda kalır. Hiçbir kötülük yapmadığı halde yapmış gibi işlem görür. İftira ailenin yıkılmasına, arkadaşlıkların kopmasına, toplumdaki güven ve huzur ortamının yok olmasına sebep olur...”

kısmı, öğrencilerde iftiranın getirdiği olumsuzluklara karşı düşünmeye ve iftiraya uğrayan bir insanın nelerle karşı karşıya kalabileceğine dair empati yapmaya teşvik etmektedir.⁶⁶ Yine bazı metinlerde toplumun huzuru ve insanlar arasındaki güven duygularına vurgu yapılmakta ve öğrencilerin insanlar arasında birlik beraberlik duygularını ve önemini hissetmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ahlaki karakter oluşumunun nihai hedefi olan ahlaki davranışa ulaşabilmek adına ünite metinlerinin ahlaki becerilerden ahlaki yargı ve ahlaki motivasyon becerisinin duyguları düzenleme boyutu ile ilişkili olması öğrencilere ahlaki durumları fark etme, ahlaki muhakeme yapabilme, başkaları ile kendisinin duygularını fark etme ve tüm bu beceriler ile ahlaki kararlar verebilmeyi sağlasa da davranış boyutu ile ilişkili metinlerin yer almaması öğrencileri ahlaki davranış boyutuna ulaştırma konusunda yetersiz kalmaktadır. Her ahlaki beceri, ahlaki karakter oluşumunda önemli olsa da ahlaki becerilerin tümünün birlikte yer alması ahlaki karakterin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi adına önem arz ettiği unutulmamalıdır.

4. Sonuç ve Öneriler

Son dönemlerde sıklıkla gündeme gelen beceri temelli/merkezli öğrenme kavramı, eğitimde söylem ve eylem birliği sağlanması gerektiğini savunan, eğitim süreçlerinin teoride kalmayıp pratikte karşılık bulmasını ve böylelikle öğrenmelerin kalıcılığının artırılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır.⁶⁷ Beceri temelli eğitimin temelinde bireysel öğrenme, yaşayarak öğrenme ve anlamlı bağlam gibi unsurlar yer almaktadır. Öğreneni sürece daha fazla dahil etmeyi

⁶⁴ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 101-122.

⁶⁵ Kohlberg - Hersh, “Moral Development: A Review of the Theory”.

⁶⁶ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 110.

⁶⁷ Tekin, “Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme”.

amaçlayan bu yaklaşım bireye ve bireyin öğrenmelerinin kalıcı hale gelmesi adına teori ile pratik arasında güçlü bağlar kurmaya önem vermektedir.

Eğitim sistemimizin temel amaçlarına yönelik hazırlanan öğretim programları, zaman içerisinde hızla değişen sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle çeşitli yenilemelere ihtiyaç duymaktadır. Değişimlerin etkisiyle öğretim programlarında MEB tarafından 2018 yılında bazı güncellemeler yapılarak beceri, beceri temelli eğitim, temel beceriler gibi kavramlara yer verilmiştir. DKAB dersi öğretim programı için de söz konusu güncellemeler geçerli olmuş ve programın temel felsefesi ve genel amaçlarında beceri temelli eğitim kavramı kendisine yer bulmuştur.⁶⁸

DKAB programında kendine yeni yer bulan beceri temelli ahlak eğitimi anlayışı ahlak eğitiminde temel problemlerden olan söylem eylem birliğini akla getirmektedir. Konunun önemli bir boyutu ise klasik ahlak tanımlarında yer alan maharet/meleke vb. kavramlar ile beceri kavramı arasındaki paralelliktir. Bu paralellik penceresinden bakıldığında da verimli bir ahlak eğitimi için bilginin davranışa yani teorinin pratiğe yansması önem arz etmektedir. Beceri temelli bir ahlak eğitiminden söz edildiğinde karşımıza ahlaki beceriler çıkmaktadır. Ahlaki beceriler ahlaki kişiliğin oluşması için bireyde var olması gereken beceriler olup bireyde ahlaki durumu fark etmeden başlayan ve ahlaki davranışa uzanan süreçlerden oluşmaktadır. Çalışmamızda dört ahlaki beceri referans alınarak Ahlaki Tutum ve Davranışlar Ünitesi incelenmiştir: ahlaki duyarlılık, ahlaki yargı, ahlaki motivasyon ve ahlaki davranış. Her becerinin kendine ait işlev, yetkinlik göstergeleri ve özellikleri bulunmaktadır.⁶⁹

10.sınıf DKAB dersinin 4.ünitesi olan “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitesi ahlaki beceriler açısından incelenmiş ve bu inceleme ünite kazanımları, hazırlık soruları, etkinlikler ve metinler üzerinden yapılmıştır. Ünite kazanımları incelendiğinde kazanımların büyük bir kısmı ahlaki yargı becerisi ile ilişkilendirilirken yalnızca bir kazanım ahlaki duyuş ve ahlaki davranışla ilişkilendirilmiştir.⁷⁰ Söz konusu ilişki, ünite kazanımlarının öğrencilere ahlaki davranış kazandırmaktan ziyade ahlaki muhakemelerini odağa aldığını göstermektedir. Kazanımların ahlaki muhakeme becerisi ile ilişkili hazırlandığı gibi diğer becerilerle özellikle de ahlaki davranış becerisi ile ilişkili şekilde hazırlanması ahlaki kişiliğin oluşumundaki teorilerin pratikte yansımalarının görünmesi adına kolaylık sağlayacaktır.

“Ünite hazırlık soruları” ve “Düşünelim” bölümleri incelendiğinde tümünün ahlaki yargı becerisi ile ilişkili olduğu görülmüştür. “Ünite hazırlık soruları” öğrencileri üniteye, “Düşünelim” etkinlikleri ise konu başlıkları altında yer alarak alt başlıklara öğrencileri hazırlamak ve hazırbulunuşluklarını ölçmek adına kitapta yer alan bölümlerdir. İncelemelerimiz azırlık soruları ve düşünelim kısımlarının odağında da davranış öncesi ahlaki muhakemenin bulunduğunu göstermektedir.

Ünite etkinlikleri incelendiğinde ise yirmi bir etkinliğin dokuzu ahlaki motivasyon becerisinin duyguları düzenleme boyutu ile ilişkilendirilirken on iki etkinliğin ahlaki yargı becerisi ile

⁶⁸ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

⁶⁹ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

⁷⁰ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”.

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi

ilişkili olduğu görülmektedir. Beceri temelli bir ahlak eğitiminden bahsedebilmek için duyguları düzenlemeye yönelik etkinliklerin üniteye yer alması ahlaki kişilik oluşumu için önemlidir. Ancak etkinliklerden hiçbirinin ahlaki karakter oluşumunun nihai hedefi olan ahlaki davranış becerisi ile ilişkilendirilememesi etkinliklerin bu konuda yetersiz kaldığını göstermektedir. Her ne kadar davranışın sergilenebilmesi için arka planda duyguların oluşması gerekse de duyular ile ilişkilendirilen etkinliklerin devamında ahlaki davranış becerisi gerektiren etkinliklerin yer almaması dikkat çekicidir. Örneğin israf konusunda öğrencilere “Savurganlığı önlemek için neler yapılabilir? Arkadaşlarınızla öneriler geliştirip değerlendiriniz.” etkinliği sunulmaktadır.⁷¹ Bu etkinlikte öğrencilerden savurganlığın ne gibi olumsuzluklara yol açtığını düşünürken empati yaparak kendi duygularını da sürece dâhil etmeleri beklenmektedir. Ancak öğrencileri düşündüren hatta duyular boyutlarına da hitap eden bu etkinliğin devamında bütünlük sağlamak ve öğrencilerde ahlaki davranış becerisinin oluşum ve gelişimi adına israf konulu bir kampanya düzenleme, belli bir süre tutumlu davranışlar sergilemelerini sağlayacak küçük veya büyük çaplı etkinlikler düzenlemenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etkinlik incelemeleri ile benzer bir durum metinlerin incelenmesinde de karşımıza çıkmaktadır. Konu metinlerinin bir kısmı ahlaki yargı ile diğer bir kısmı da ahlaki motivasyon becerisinin duyguları düzenleme boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Metinlerin bir kısmının duygu düzenleme boyutu ile ilişkisi öğrencileri ahlaki davranış hedefine yaklaştırırsa da ahlaki davranış becerisi ile ilişkilendirilebilecek bir metnin yer almaması bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir.

Ünite kazanım, etkinlik, hazırlık soruları ve metinler açısından incelendiğinde ortaya çıkan tablo ahlaki becerilerden en çok ahlaki muhakeme üzerinde durulduğunu göstermektedir. Elbette muhakeme gücünü desteklemek sağlıklı bir karakter oluşturma adına önemlidir ancak ahlaki davranış ile yalnızca tek bir kazanımın ilişkilendirilebilmesi beceri temelli eğitim açısından yetersiz görülmektedir. Temel hedefi söylemleri eyleme, teoriyi pratiğe çevirmek olan bir programda daha fazla ahlaki davranışla ilişkilendirilebilen bölüm olması gerekmektedir. Ünitenin ahlaki karakter oluşumunun ilk basamağı olan ahlaki duyarlılık becerisinde kalmaması; ahlaki muhakeme, ahlaki motivasyonun duygu düzenleme boyutu gibi ileri basamak becerilerle ilişki kurması göz ardı edilmemesi gereken önemli bir ihtiyaçtır. Bunun için düşünme, karar verme, hissetme gibi aşamaların ardından daha fazla etkinlik veya metnin ahlaki davranış becerisine hitap etmesi gerekmektedir. Çünkü davranış, zamanla ve tecrübelerle dayalı olarak tekrarlanarak, alışkanlıkla ortaya çıkmaktadır ki ahlaki karakter hedefleniyorsa öğrencilere ahlaki davranışları tekrarlama fırsatı tanıyacak ve ahlaki kişilik oluşumlarını destekleyecek daha fazla ahlaki davranış etkinliğine ihtiyaç duyulmaktadır.⁷² Ünitelerin işlenişlerinin belirli zamanlarla sınırlandırılması, müfredatın yetiştirilmesi gibi gereklilikler söz konusu etkinliklere program içerisinde yer vermeyi zorlaştırırsa da ahlaki davranış becerisi ile ilişkili etkinliklerin sayılarının artırılması önemli bir husustur.

Ahlaki eğitiminde becerilerin gelişimi için birtakım öneriler öne çıkmaktadır. Örneğin ahlaki yargı becerisinin gelişimi için değer temelli sosyal öğrenme ortamları, olumlu tecrübeye dayalı duygu hafızası; ahlaki yargı becerisi gelişimi için otonom ahlaki düşünme denemeleri, değer

⁷¹ Doğan, *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 120.

⁷² Kerschenstainer, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, 75-78.

analizi ve değer açıklama çalışmaları, ahlaki ikilem tartışmaları; ahlaki motivasyon becerisi gelişimi için duygulara yönelik iç gözlem çalışmaları, sistematik değer analizi çalışmaları, sabır azim ve dayanıklılığı geliştirici çalışmalar; ahlaki davranış gelişimi için ise edep eğitimi, değerlerin doğrudan öğretimi, bağımsız ahlaki davranış denemeleri gibi çalışmalar önerilmektedir.⁷³ Ahlaki becerilerin gelişimi için önerilen faaliyetler dikkate alınarak hazırlanan etkinlik, soru ve metinlerin ahlaki karakter oluşumu ve ahlaki davranışa ulaşma adına süreci kolaylaştıracağı ve söylem ile eylem arasındaki bağın daha kalıcı bir şekilde kurulacağı ve söz konusu yetersizliklerin giderilmesi adına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Gökhan - Taşkın, Gökhan. “Öğretim Programlarının Değişmesini Etkileyen Faktörlerin, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Dersi Müfredatlarını Etkileme Boyutu”. *Milli Eğitim* 48/224 (2019), 75-99.
- Altan, Mustafa Zülküf. “Eğitim Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoklu Zekâ Kuramında Onuncu Boyut: Ahlakî Zekâ”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/1 (2012), 137-144.
- Blasi, Augusto. “Emotions and Moral Motivation”. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20/1 (1999), 1-19.
- Clarke, Rodner H. “Moral Intelligence in The Schools”. ed. Rodner Clarke. *Annual Meeting of The Michigan Academy of Science*, 1-7.
- Comenius Lifelong Learning Programme. “KEYS Etkin Yeterlilik Temelli Öğrenim İçin Ana Yöntemler Araştırma Raporu”, 2015. Erişim 26 Kasım 2022. <http://www.keysproject.eu/index.php/tr/keys-outcomes/documents/summary/4-documents/86-keys-arastirma-raportu>
- Çağrı, Mustafa. *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 10.Baskı., 2017.
- Doğan, Recai. *Ortaöğretim 10.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Gezegen Yayıncılık, 2022.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 3.Baskı., 2020.
- Kerschenstainer, George. *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*. çev. Halil Fikret Kanad. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Kıral, Bilgen. “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2020), 170-189.
- Kohlberg, Lawrence - Hersh, Richard. “Moral Development: A Review of the Theory”. *Theory into Practice* 16/2 (1977), 53-59.
- Lickona, Thomas. *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books, 1991.

⁷³ Meydan, “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, 466.

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” Ünitesinin Ahlaki Beceriler Açısından İncelenmesi
- Lilja, Annika - Osbeck, Christina. “Understanding, Acting, Verbalizing And Persevering: Swedish Teachers’ Perspectives on Important Ethical Competences for Students”. *Journal of Moral Education* 49/4 (2020), 512-528.
- MEB. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)”. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018. Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. “Milli Eğitim Kalite Çerçevesi”. Milli Eğitim Bakanlığı. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Medeni, Elif. “Din Eğitiminde Yeni Bir Yaklaşım: Yeterlilik Modelleri ve Eğitim Standartları -Almanya ve Avusturya Örneğinin Türkiye’ye Uyarlanabilirliği-”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 13/2 (2013), 9-22.
- Meydan, Hasan. “Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlaki Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme”, ts. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilted/issue/63142/890349>
- Narvaez, Darcia. “İnsani ve Ahlaki Gelişim: Erdem Gelişimine Bilişsel ve Nörobiyolojik Bakışlar”. çev. Cengiz Şeker. *Ahlak ve Karakter Eğitimi El Kitabı*. ed. Larry Nucci - Darcia Narvaez. 325-340. İstanbul: Edam Yayınları, 2019.
- Öncül, Remzi. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Özdemir, Murat. “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2010), 323-343.
- Rest, James R. vd. “A Neo-Kohlbergian Approach to Morality Research”. *Journal of Moral Education* 29/4 (2000), 381-395.
- Rest, R. James. “A Psychologist Looks at the Teaching of Ethics”. *The Hasting Center Report* 12/1 (ubat 1982), 29-36.
- Samancı, Osman - Uçan, Ziya. “Çocuklarda Sosyal Beceri Eğitimi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/1 (2017), 281-288.
- Tekin, İshak. “Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (Nisan 2019), 259-287.